

PRIMERES JORNADES D'ARQUEOLOGIA I PALEONTOLOGIA DEL PIRINEU I ARAN

COLL DE NARGÓ I LA SEU D'URGELL,
29 I 30 DE NOVEMBRE DE 2013

PRIMERES JORNADES D'ARQUEOLOGIA I PALEONTOLOGIA DEL PIRINEU I ARAN

COLL DE NARGÓ I LA SEU D'URGELL,
29 I 30 DE NOVEMBRE DE 2013

COMISSIÓ ORGANITZADORA

Josep Gallart Fernàndez
Arqueòleg Territorial
Serveis Territorials de Cultura a Lleida

Àngel Galobart Lorente
Cap del Grup de Recerca del Mesozoic
Institut Català de Paleontologia

Marta Monjo Gallego
Arqueòloga Territorial
Serveis Territorials de Cultura a Lleida

Marina Aresté Dolcet
Col·laboradora
Serveis Territorials de Cultura a Lleida

Marc Coca Moreno
Col·laborador
Serveis Territorials de Cultura a Lleida

Joaquim Minguell Cardenes
Tècnic
Serveis Territorials de Cultura a Lleida

Robert Querol Butia
Auxiliar administratiu
Serveis Territorials de Cultura a Lleida

Xavier Reñé Escué
Administratiu
Serveis Territorials de Cultura a Lleida

Montserrat Sorolla Raedo
Administrativa
Serveis Territorials de Cultura a Lleida

Júlio Quílez Mata
Director de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell

Mònica Ferré Moreno
Monitora
Dinosfera

Carles Gascon Chopo
Tècnic de patrimoni
Consell Comarcal de l'Alt Urgell

Lluís Obiols Perearnau
Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Diputació de Lleida
municipis, territori i tu

**INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCs**
Fundació Pública de la Diputació de Lleida

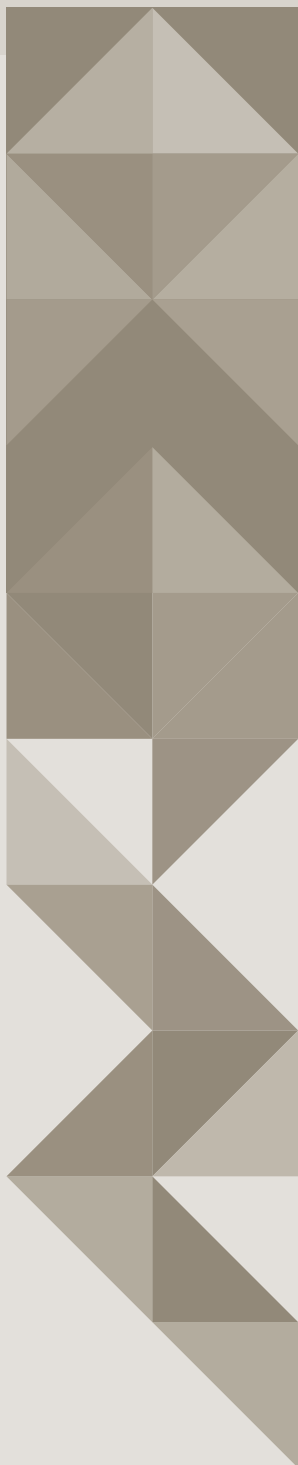
IDAPA
Institut per al Desenvolupament
i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran
Institut entant Desenvolupament
e era Promoció deth Naut Pirinèu e Aran

ICP
Institut Català de Paleontologia
Miquel Crusafont

DIPÒSIT LEGAL B 9692-2015
DISSENY I MAQUETACIÓ: cr3ativa.com
IMPRESSIÓ: Arts Gràfiques de la Diputació de Lleida
EDICIÓ 2015

ORGANITZACIÓ

EL TOSSAL DE BALTARGA: UN NOU ASSENTAMENT IBEROCERETÀ A LA Cerdanya

Joan Oller ¹, Jordi Morera ², Oriol Olesti ³, Oriol Mercadal ⁴

RESUM

El jaciment del Tossal de Baltarga (Bellver de Cerdanya) ha començat a ser conegut gràcies a les campanyes d'intervenció realitzades en els darrers anys, que han posat al descobert un petit assentament d'interessants característiques. De moment s'han identificat dues fases cronològiques: ceretana i iberoromana (s. IV - I aC), totes dues vinculades estretament amb el control des d'un punt estratègic d'un pas clau cap a l'entrada de la plana cerdana i del riu Segre.

PARAULES CLAU

Tossal de Baltarga, Segre, control territorial, logística militar, ceretans.

ABSTRACT

The site at Tossal de Baltarga (Bellver de Cerdanya) began to be known thanks to intervention campaigns carried out in recent years, which have uncovered a small settlement with interesting features. So far we have identified two chronological phases: ceretana and iberoromana (c. IV - I BC), both closely linked with the control of a strategic point at a key step towards the entrance of the Cerdanya plain and the River Segre.

KEYWORDS

Tossal de Baltarga, Segre, territorial control, military logistics, ceretana.

¹ Professor consultor de la UOC, arqueòleg codirector del Tossal de Baltarga, membre d'Arqueòlegs.cat

² Professor associat de la UAB, arqueòleg codirector del Tossal de Baltarga, membre d'Arqueòlegs.cat

³ Professor titular de la UAB, director del Projecte de Recerca

⁴ Arqueòleg, director del Museu Cerdà, coordinador del Projecte de Recerca

assenyalaven la possible existència d'un assentament ibero-ceretà en aquest indret. D'una banda, s'havien documentat en superfície un conjunt de materials ceràmics d'època ibèrica, tant fets a mà com amb el torn, i alguns de metàl·lics. Ara bé, sens dubte els materials més remarcables d'entre els recuperats al tossal són les monedes, de les quals existeix un destacat conjunt que prové de l'actuació de furtius equipats amb detectors de metalls i al qual hem tingut un accés limitat mercès a la voluntat d'un d'aquests i al fet que part d'aquestes peces es conserven a la comarca (Campo; Mercadal 2009; Oller 2012, 8).⁴ D'aquesta manera, trobem un important conjunt monetari, arribat d'arreu, que marcaria un arc cronològic d'ocupació del tossal entre el segle III aC i mitjan de l'I aC, amb una troballa puntual de Constantí II Cèsar de c. 324-330 dC (Campo; Mercadal 2009).

Així doncs, amb aquests antecedents es va plantejar la necessitat de realitzar una actuació per tal de comprovar si realment existia un hàbitat d'època ibero-ceretana en aquest lloc —fet que es va donar gairebé per segur— i sobretot el seu estat de conservació i si hom podia documentar algunes estructures relacionades amb ell. És per això que l'estiu del 2011 es va dur a terme una prospecció superficial de la zona que va abastar els dos pujols del serrat, així com les petites planes integrades, amb l'objectiu d'acotar al màxim la zona de més interès per tal de centrar els esforços d'una posterior excavació arqueològica. Aquesta prospecció va oferir uns resultats clarament més positius en el pujol de més alçada, situat al centre-est del tossal, que no pas a l'altre. A l'inici del vessant meridional es documentaren ceràmiques fetes a mà, altres d'ibèriques comunes, tant reduïdes com oxidades, i fins i tot un fragment de *pondus* (Oller 2012, 9). La presència d'aquests materials arqueològics en superfície va motivar una necessària obertura de sondejos a l'esmentat sector per tal de comprovar la potencial existència d'estructures i, en cas que existissin, el seu grau de conservació. Així doncs, es va procedir a obrir 27 cales amb mitjans mecànics que van abastar la totalitat d'aquest pujol perquè fossin el més exhaustius possible i mirar d'obtenir un resultat altament fiable. D'aquests sondejos, nou van resultar positius: en quatre es van localitzar estructures d'època antiga i en cinc, més materials ceràmics ibèrics. Tot plegat va permetre confirmar, ja d'entrada, la hipòtesi de l'existència d'un assentament ibero-ceretà al tossal i va posar la base per efectuar una primera campanya d'excavació (Morera 2011).

LES CAMPANYES DE 2012-2013

Com dèiem, entre els mesos de juliol del 2012 i els d'agost i setembre del 2013, es van realitzar les dues primeres campanyes d'excavació arqueològica al tossal, amb uns resultats prou interessants. Es va plantejar la intervenció partint d'aquells sondejos en què s'havien documentat estructures positives i, a partir d'aquests, es va decidir obrir tres zones o sectors per mitjans mecànics. En l'àmbit general, la principal

⁴ El lot de monedes esmentat es compon d'imitacions gal·les de dracmes del cavall parat d'Emporion, datables de mitjan segle III aC, i de diverses peces ibero-romanes amb llegendes de seques situades relativament a prop fins a d'altres molt llunyanes en l'espai, com les d'Oskumkem, Lauro, Baitolo, Ilesso, Kesse, Kelse, Bolskan. A més, també un denari romà del 120 aC amb la llegenda M Tullii, un as romà del 46-45 aC amb la llegenda Cn Mag imp i un altre denari del 43 aC, de Petillius Capitolinus. D'altra banda, als voltants del tossal també s'han recuperat monedes provinents de seques tan llunyanes com Saiti, Castulo o Obulco.

Figura 2. Imatge del tossal amb els 27 sondejos realitzats el 2011, un cop ja tapats. (Foto: O. Mercadal).

Figura 3. Imatge de l'àmbit oest de l'edifici A un cop finalitzada l'excavació.

Figura 4. Edifici A un cop finalitzada l'excavació.

característica que inicialment semblava que afectava tot el jaciment seria la poca estratigrafia conservada a causa de l'alt nivell d'arrasament. Així, i segurament com a conseqüència del fet que es trobava en una zona amb un acusat pendent, un cop enretirada la capa vegetal a la major part de zones ex-

cavades pràcticament ja apareixia el sòl geològic, que dificultava extremadament l'obtenció de dades estratigràfiques. Tot i això, com veurem, en alguns punts sí que se'n conservava una certa potència i, de fet, a partir de la darrera campanya d'excavació s'ha vist que aquesta afirmació es podria matisar i que era només evident a la part més alta del tossal.

El **Sector 1** ha resultat, de moment, el més fructífer de tots tres. Situat a la part oest de l'àrea d'intervenció, s'hi han pogut identificar tres zones amb presència d'estructures ben definides. En primer lloc, cal parlar de l'Edifici A, situat a la part nord-oest del sector. Consisteix en un edifici de planta rectangular amb un conjunt de divisions internes que delimitarien un mínim de tres estances. La seva llargada seria d'uns 9 metres, mentre que l'amplada no es pot definir perquè no s'ha conservat el tancament inferior de l'edifici. A la campanya del 2012 es va identificar parcialment aquest edifici, i seria l'estiu de 2013 quan es va acabar de documentar el tancament nord corresponent. En general, els murs són de factura pobre, fets amb lloses lligades amb argila. El més interessant d'aquest edifici seria el fet que sembla que s'hi podrien documentar, com a mínim, les dues fases cronològiques abans esmentades. Una primera de més antiga, la ceretana, caracteritzada per un seguit d'estructures, com cubetes, retalls o forats de pal, retallades a la roca geològica.⁵ I una segona de posterior, que es podria identificar amb la construcció de l'edifici rectangular actual, vinculada al segle II com a mínim i amb un conjunt de nivells d'ocupació amb presència de diverses llars. Com dèiem, es pot parlar d'una estructura tripartida de l'edifici amb una primera estança a l'oest (figura 3) de dimensions mitjanes i amb presència d'un gran retall central. Un segon àmbit intermedi de dimensions molt reduïdes, delimitat al cantó est per dos murs pràcticament adossats i de poca factura, i del qual destacaria un potent nivell de cendres associat. I, finalment, un tercer àmbit a la part est on van aparèixer primordialment aquests nivells de circulació amb les diferents llars. Cal remarcar que l'excavació de la part nord de l'edifici n'ha complicat força la interpretació, a causa de la troballa d'un conjunt d'estructures de difícil relació estratigràfica, com, per exemple, un mur de tipus absidal que ens fa pensar en la possibilitat de l'existència d'una reforma de l'edifici o d'una possible tercera fase. En qualsevol cas, som, sens dubte, davant de l'edifici més complex dels identificats per ara al Tossal, i de moment la hipòtesi d'una funció com a àrea d'hàbitat és la més probable.

Si seguim amb aquest Sector 1, l'espai següent al qual hem de fer referència seria l'edifici B: una estructura de tipus quadrangular de potents murs d'1,20 m de gruix (que equivaldria a quatre peus romans) situada a la part est del sector. Inicialment, es va pensar que seria un edifici de tipus rectangular, però en excavar-lo en la seva totalitat enguany s'ha pogut comprovar que el seu tancament nord coincidia amb la roca geològica, i que delimitava un espai perfectament quadrat amb una amplada interna de 4,45 m. La seva excavació no va permetre recuperar gaire material, però sí documentar novament alguna estructura retallada al sòl geològic i, a la vegada, comprovar l'existència d'una potència conservada d'estruc-

Figura 5. Vista de l'Edifici B-torre quadrangular un cop excavada, des del nord.

Figura 6. Nivell d'enderroc UE 3024, delimitat pels murs 3006, 3056 i 3090.

tures força remarcable. Així, es va documentar en algun dels murs la rasa de fonamentació que va permetre comprovar com el mur continuava fins a 30 cm per sota del nivell d'ús. Tot plegat, les mesures, la potència dels murs i la seva morfologia, porta a la hipòtesi que es tractaria d'una torre quadrada d'època republicana, element que lligaria perfectament amb les característiques de l'assentament, amb la seva situació estratègica i amb la potència de les estructures conservades.⁶ Finalment, a la part sud del Sector 1 es va poder documentar, a partir del mur UE 3006 aparegut en els sondejors, un espai rectangular delimitat per aquest mur i per un altre a la part inferior (UE 3056), amb un potent nivell d'enderroc entre ambdós. Després de procedir a excavar aquest enderroc, es va documentar un nivell d'ocupació que destacava per la seva rubefacció i que s'associava a un altre mur (UE 3098), identificat, per tant, amb la primera fase del jaciment.

Desgraciadament, no es van poder acabar d'excavar aquests nivells en la seva totalitat, però sí entreveure l'existència d'algunes estructures que semblarien delimitar alguns àmbits

⁵ En aquest sentit, és interessant remarcar la troballa en una d'aquestes estructures retallades en el sòl geològic (un possible forn o punt de combustió) la troballa d'un fragment de ceràmica àtica (kantharos) que plantejaria la possibilitat que aquesta fase es pogués remuntar fins al segle IV aC.

⁶ De fet, és interessant remarcar que l'amplada interna de l'edifici correspondria amb una pertica i mitja, una mesura pròpiament romana. Però, a més, la tipologia constructiva de l'estructura, sobre la base de lloses de pedra col·locades horitzontalment, coincideix amb la tipologia de les torres republicanes del Castellot, de mitjan segle II aC, i també realitzades amb una successió de lloses planes disposades una sobre l'altra.

Figura 7. Imatge del sondeig un cop excavat, on es pot comprovar la potència del mur 3056.

que continuarien cap al nord. En general, la interpretació provisional parlaria d'un àmbit delimitat parcialment pel mur UE 3098, amb un nivell associat (UE 3099) en el qual es realitza alguna activitat relacionada amb l'aplicació d'altres temperatures que provocarien la rubefacció de terra i mur (un forn?). Aquest conjunt formaria part de la fase més antiga de l'assentament, mentre que el mur UE 3056 seria ja d'una segona fase que, per la seva tipologia constructiva, semblaria vincular-se més aviat amb la fase romanorepublicana. Es fa difícil de precisar la creació del gran nivell d'enderroc, que podria ser resultat d'un aterrossament voluntari d'aquesta àrea. De la mateixa manera, resulta complicat poder lligar el mur 3006 amb la resta d'estructures i unitats estratigràfiques i, per tant, seria possible tant que estigués relacionat amb el mur 3056, delimitant un àmbit rectangular, com que fos posterior i, per tant, resultés el primer indici de l'existència d'una tercera fase a l'assentament. Finalment, per comprovar la potència del mur 3056, es va decidir procedir a fer un petit sondeig (1 x 2 m) a la part externa, i es van documentar novament el nivell d'enderroc i diferents estrats fins a arribar a una potència total d'1,10 metres. Això va permetre confirmar la hipòtesi que a mesura que es baixa pel vessant, hi ha una major conservació de potència estratigràfica. A la vegada, cal remarcar també que aquest sondeig va permetre comprovar que la tipologia constructiva d'aquest mur seria idèntica a la dels edificis B i C (petis blocs de pedra horitzontals lligats amb argila i fang), que remetien possiblement a la fase romanorepublicana del jaciment.

Si comencem a descriure el **Sector 2**, aquest partia de l'estructura murària documentada en el sondeig 16 durant els sondejos. Concretament s'hi havien trobat dos murs d'una amplada considerable (UE 3002 i 3003) tot formant un angle, i s'havia plantejat la possibilitat que es tractés d'un tancament general de l'assentament. Per tant, es pretenia obrir tot el sector per tal de comprovar aquesta hipòtesi i excavar la zona associada als esmentats murs. Un cop oberta tota aquesta àrea, vam poder veure com, efectivament, ambdós murs continuaven, però no es configuraven com a mur de tancament sinó que definien un altre edifici rectangular similar al del Sector 1, definit com a Edifici C. Es tracta de dos murs força potents, per bé que no tant com els de l'edifici del Sector 1, amb un amplada de 0,90 metres (uns tres peus romans). El més interessant, però,

Figura 8. Edifici rectangular del Sector 2.

és que l'excavació va permetre posar al descobert un nou mur, l'UE 3007, de menor potència i pitjor conservació, que tancaria aquest espai formant un nou edifici rectangular. D'aquest darrer mur només se'n conserva una filada de pedres (en algun punt se n'intueix la cara interna) i no hauria tingut, ni de bon tros, la consistència i potent factura dels dos precedents. Tot i això, ofereix un tancament de l'espai que ens permet delimitar aquesta àrea interior, que té 3,50 m d'amplada. En aquest cas, sí que vam poder procedir a excavar l'interior de l'edifici, tot i que els resultats van ser força pobres, amb un únic nivell de poca potència i pràcticament sense materials. A la darrera campanya, es va acabar d'intervenir en aquest edifici i es va documentar la rasa de fonamentació dels murs 3002 i 3003. En el primer, separant-se entre 10-50 cm d'aquest i en el segon, fent-ho entre 15-20 cm de forma constant. La seva excavació va posar en evidència tres aspectes molt remarcables.

- En primer lloc, la fondària de la rasa va arribar a uns 30-35 cm en alguns punts. Això trencava definitivament amb la concepció inicial sobre la conservació d'aquesta jaciment, amb l'existència d'un edifici del qual es conserva una potència molt remarcable, de fins a 60 cm (com succeeix en el cas de l'edifici B).
- Segonament, un altre element molt remarcable seria la documentació dins d'aquesta rasa de part d'un mur vençut i tallat per la mateixa rasa (UE 3070). Això indicaria que es tracta d'una estructura anterior i, per tant, aquí tindríem també la confirmació de l'existència de, com a mínim, dues fases d'ocupació del Tossal de Baltarga.

- Finalment, el darrer element a destacar provindria de l'excavació del nivell de rebliment de la rasa de fonamentació: la UE 3048. Tot i que és un estrat pràcticament estèril pel que fa a materials (pràcticament sense ceràmica), va aportar una de les descobertes més interessants de tota la campanya, ja que hi va aparèixer un petit clau de *caliga*. Aquesta troballa s'ha de relacionar amb un anell de ferro amb segell localitzat al voltant de la torre del Sector 1.⁷ Els autors antics, com Plini (NH, 33, 5-6 i 9) o Apità (*De rebus Punicis*, 15, 104), ja ens diuen que l'ús d'anells de ferro entre els soldats romans era freqüent i típic en època republicana. Tot i que són dos elements encara pendents d'estudi, la troballa d'aquests objectes seria

⁷ Val a dir que anells idèntics s'han recuperat entre els objectes que es vinculen a la batalla de Baecula del 208 aC, que va enfrontar romans i cartaginesos, i que es va produir, segons sembla, als voltants del municipi de Santo Tomé, a la província de Jaén.

Figura 9. Detall de la fondària de la rasa de fonamentació i del mur UE 3070 tallat per aquesta rasa.

fonamental en dos aspectes. D'una banda, perquè permetria confirmar sense cap mena de dubte l'adscripció d'aquest edifici rectangular a la fase romana republicana (possiblement del segle II aC), un fet que ja s'apuntava a partir de la similitud constructiva entre els murs d'aquest edifici i els de la fase republicana del proper jaciment del Castellot. I de l'altra, perquè també confirmaria els indicis que ja apuntàvem en la campanya anterior pels quals sembla que un assentament d'aquest tipus estaria possiblement vinculat amb la logística militar romana, en relació amb la seva situació com a nucli de guaita i control des d'un punt clarament estratègic.

Per tant, l'excavació d'aquest sector ha resultat altament positiva en l'àmbit interpretatiu, ja que ha permès confirmar de forma certa algunes de les hipòtesis plantejades prèviament, com l'existència de, com a mínim, dues fases d'ús de l'assentament. I, a la vegada, n'ha reforçat d'altres, com la possible vinculació amb un ús militar del tossal.

A la resta del sector, els resultats van ser més aviat pobres pel fet que l'estratigrafia conservada era pràcticament nul·la. Només s'ha d'assenyalar un petit mur a la part sud (UE 3014), del qual només s'havien conservat algunes pedres de la darrera filada i, especialment, la troballa d'una cubeta al bell mig del sector, tallant la roca mare. La cubeta sembla que tindria dues fases de funcionament: en una primera es va aprofitar un retall (d'1,60 m de diàmetre i uns 70 cm de fondària) obert al substrat geològic, que, pel rebliment amb terres grises i abundant carbó, sembla que correspon a una estructura de combustió. A la segona fase s'hauria reblert aquest retall i a la part superior es va fer una estructura també de tipus cubeta, però amb pedres, i en què destaca l'ús de lloses de pissarra de mida mitjana. En aquest cas, el rebliment estava format per terres griseses i cendres, tot apuntant de nou una possible funció com a estructura de combustió. Cal remarcar que, a diferència del retall a la roca, aquí es va poder recuperar abundant material ceràmic d'aquest nivell, i l'indret de tot el sector va ser de llarg on es va obtenir un major nombre de ceràmica, principalment de la feta a mà.

Finalment, pel que fa al **Sector 3**, simplement es va reobrir i ampliar el sondeig 17, on també s'havia documentat una

cubeta, per veure si hi podia haver una relació amb el Sector 2. Hom va documentar una petita agrupació de pedres alineades que semblaven definir un mur amb una orientació NO-SO, és a dir, la mateixa que l'edifici rectangular. Malauradament, la mala conservació d'aquesta estructura, juntament amb la inexistència d'estratigrafia associada, van fer impossible conjecturar sobre una potencial relació entre les estructures d'ambdós sectors. En aquest sentit, en la darrera campanya es van unir els dos sectors per confirmar aquesta hipòtesi, sense obtenir resultats conclouents.

MATERIALS

Per acabar aquesta presentació dels resultats de la campanya farem una referència succinta als materials recuperats en aquestes dues campanyes. Majoritàriament podem parlar de material ceràmic, que, tot i no ser abundós, sí que se n'ha localitzat una quantitat prou remarcable en algunes zones. Com era d'esperar, la major concentració es dona als nivells associats als diversos àmbits documentats al límit nord-oest del Sector 1, així com també a l'interior de la cubeta del Sector 2. Pel que fa a la seva tipologia, documentem la presència de ceràmiques associables al període ibèric, la majoria de les quals són fetes a mà (un volum superior al 80%). La resta són materials fets amb el torn; entre aquests, ibèrica oxidada (amb algun fragment de càlat) i grisa, àmfora ibèrica, diversos *pondera*, una fusaiola i material constructiu. Com a materials més remarcables per la seva escassetat, caldria parlar del citat fragment de ceràmica àtica (*kantharos*), alguns fragments d'àmfora itàlica i grecoitàlica i una vora de *dolium*. A banda d'aquests, cal destacar l'aparició puntual d'elements metàl·lics, com diversos claus de ferro i una fíbula, però amb especial atenció a un anell de ferro documentat a la part externa del mur sud de l'Edifici B i una moneda de plata d'imitació de la ceca d'Emporion d'origen gal trobada als nivells superficials de l'àrea sud del Sector 1.⁸ A falta de més dades, sembla que aquests materials indicarien una cronologia per a l'ocupació que es podria situar entre els segles IV i (com a mínim) II aC. I en aquest sentit, voldríem destacar la similitud temporal amb el Castellot de Bolvir.

CONCLUSIONS: L'ASSENTAMENT IBEROCERETÀ DEL TOSSAL DE BALTARGA, UNA PRIMERA PROPOSTA D'INTERPRETACIÓ

L'incipient estat de la recerca al jaciment dificulta molt la redacció d'unes conclusions generals fermes sobre les característiques estructurals de l'assentament i la seva funció territorial. No obstant això, el treball efectuat en aquestes primeres campanyes d'intervenció arqueològica ja ens permet plantejar algunes hipòtesis de treball i esbossar unes conclusions preliminars. Òbviament, la primera i més important és la confirmació empírica de l'existència d'un assentament ibero-ceretà al Tossal de Baltarga, amb una remarcable conservació d'algunes de les seves estructures. A part d'això, en podem destacar altres idees:

1. Tot i no poder concretar les característiques del planejament urbanístic general, sí que podem apuntar la presència d'àmbits domèstics —com les estances documentades al

⁸ Agraïm al Sr. Néstor Marqués la seva ajuda a l'hora d'aportar les dades per a la interpretació d'aquesta peça monetària.

Sector 1, especialment l'Edifici A—, de dos grans edificis amb funcions no domèstiques, possibles torres (especialment en el cas de l'Edifici B) o àmbits de funcions comunitàries.

2. Cronològicament, els materials confirmarien, ara per ara, el que s'havia deduït prèviament a partir del conjunt monetari recuperat al tossal, amb una cronologia que es mouria entre els segles III i II aC. Ara bé, la troballa del fragment de ceràmica àtica, juntament amb la comparació amb assentaments propers com el Castellot de Bolvir, fan pensar en la possibilitat de poder estendre els seus orígens al segle IV. D'altra banda, la intervenció arqueològica ha permès mostrar l'existència, com a mínim, de dues fases ocupacionals del jaciment.

Fase ceretana. Una primera correspondria *grosso modo* als segles IV-III aC i també és la més mal coneguda fins al present. La documentació d'algunes estructures muràries, d'altra banda amb una consistència i solidesa prou fràgil, i retalls i cubetes en el terreny, són de moment els elements amb què comptem que corresponen a la fase inicial de l'assentament. Elements que, com veiem, de moment es vinculen a hàbitats domèstics. Fase iberoromana. De la segona fase, proposem una cronologia àmplia dels segles II-I aC, però les grans similituds amb el proper jaciment del Castellot, no només pel que fa a la cultura material, sinó també per la tipologia estructural i pels patrons constructius que se segueixen, ens poden fer pensar que l'arc cronològic del Tossal de Baltarga s'hi pugui assemblar. És evident que en aquesta fase ja hi ha una remodelació importantíssima de l'assentament, amb la refecció d'antigues estances, creació de nous cossos de notable solidesa, construcció d'edificis turriformes, etc.

3. Pel que fa a la tipologia i la funcionalitat de l'assentament, encara és d'hora per oferir certes. Ara bé, en primer lloc, volem palesar la seva situació estratègica —pel fet que està situat just a l'estret de l'sòvol, engorjat que separa la batllia de la Baixa Cerdanya—, en un punt elevat amb un magnífic control visual tant de l'entrada a la plana ceretana com del curs del riu Segre. A això hi hem d'afegir les estructures documentades, entre les quals destaquen els dos edificis singulars, de potents murs, que ja hem dit que no sembla que corresponguin a elements d'hàbitat. L'Edifici B, especialment, amb uns murs d'1,30 m d'amplada, ens duu a pensar en algun punt fort del nucli o fins i tot en una torre de guaita que controlés directament el pas cap a la plana. Si mantenim aquesta hipòtesi, aleshores podríem definir el conjunt com un petit nucli encimbellat en la fase ceretana amb una funció primordialment de guaita i de control del territori. En la fase següent, pensem que bàsicament es mantindria la mateixa funcionalitat, però ara amb la presència d'aquestes dues torres o edificis fortificats, i amb una zona d'hàbitat associada, com els espais documentats als sectors 1 i 3, fet que ens porta a pensar que tal vegada som davant d'un *castellum* o *turris*. L'existència d'aquest hàbitat resulta evident a partir de les tres habitacions documentades, però també per altres estructures internes menors que podrien haver tingut una funció domèstica, com les cubetes o retalls —possiblement amb una funció d'emmagatzematge en algun cas i amb una funció de combustió (potencials forns fins i tot) en altres. A la vegada, alguns dels materials recuperats, com els *pondera* o la fusaiola, indicarien l'existència d'activitats de tipus pròpiament domèstic com teixir.

Així doncs, i sempre dins del camp de la hipòtesi, creiem plausible plantejar que seríem davant d'un petit assentament ibero-ceretà que sobretot compliria una funció de guaita destinada al control de pas —com passaria amb altres jaciments del tipus Lo Lladre o el Pi del Castellar— i a contribuir en altres aspectes a escala territorial. Aquest petit nucli tindria una continuïtat ja en època romana, on segurament mantindria aquest paper com a punt de control clau d'un indret altament estratègic, i seria un nou element per interpretar el procés de romanització del territori ceretà (Aliaga, Mercadal 1991, 1993; Padró 1993; Mercadal, Olesti 2005; Guàrdia, Mercadal, Olesti en premsa). En aquest sentit, la identificació del clau de *caliga* dins de la rasa de fonamentació de l'Edifici C i l'anell de ferro a tocar de la torre del Sector 1 serien uns magnífics indicis, juntament amb la presència de materials ceràmics romans com el *dolium*, l'àmfora itàlica o àmfora grecoitàlica i el conjunt monetari. En relació amb aquest darrer, resulta prou ampli des del punt de vista cronològic i tipològic (dracmes, asos ibèrics, denaris romans...), atès que és un cas força excepcional dins del territori ceretà. Tot plegat fa que hàgim de tenir en compte la possibilitat d'algun tipus de funció militar associada a la seva situació altament estratègica, que podria implicar, per exemple, la circulació monetària dins d'una guarnició.

Sigui com sigui, el que resulta evident és que aquest assentament del Tossal de Baltarga se suma al nostre coneixement del territori i del poble ceretà en època antiga i, d'alguna manera, ens permet consolidar la idea que els ceretans disposaven d'una estructura territorial ben definida. D'aquesta manera, pensem que el jaciment del Tossal de Baltarga contribueix de forma decisiva al nostre propòsit d'anar dibuixant una xarxa territorial entre l'ètnia dels ceretans, cada cop més complexa a la vista de les recerques, tal com succeeix amb altres pobles ibèrics o iberitzats del nord-est peninsular, i tant de les zones interiors com de les litorals (Olesti, Mercadal 2005). Una estructura territorial, doncs, igualment confirmada per la multitud de gravats localitzats arreu de la contrada cerdana actual (Campmajó 1991, 1996, 2012) i que recentment estan oferint dades del tot insospitades per la seva rellevància, a partir dels estudis de Joan Ferrer.⁹

BIBLIOGRAFIA

- ALIAGA, S.; MERCADAL, O. (1991). "L'hàbitat i la necròpolis dels jaciments del Roc d'Esperança", *Ceretania*. Puigcerdà-Perpinyà: Institut d'Estudis Ceretans-GRAHC, p. 61-83.
- ALIAGA, S.; MERCADAL, O. (1993). "El Roc d'Esperança, Alp", *Anuari d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya. Època romana, antiguitat tardana, campanyes 1982-1983*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya, p. 129.
- ALIAGA, S.; ANDREU, R.; MERCADAL, O.; OLESTI, O. (1998). "Territori i vies de comunicació a la Cerdanya en època romana", *XI CIAP. Comerç i vies de comunicació 1000 aC-700 dC*. Puigcerdà: Institut d'Estudis Certans, p. 261-283.
- CAMPILLO, J.; MERCADAL, O. (1996-97). "El paper de la Cerdanya en las relaciones transpirinenques en l'època antiga", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins (Roma i Hispania. Homenatge al Dr. Pere de Palol)*. Girona, vol. XXXVII, p. 875-895.
- CAMPMAYÓ, P. (1983). *Le site protohistorique de Llo (Pyrénées-Orientales)*. Centre d'Études Préhistoriques Catalanes, Universitat de Girona.

⁹ Vegeu Campmajó 2012.

- sité de Perpignan, t. 2.
- CAMPMAYÓ, P.; UNTERMANN, J. (1991). "Corpus des gravures ibériques de Cerdagne". *Ceretania*. Puigcerdà-Perpinyà: Puigcerdà. Institut d'Estudis Ceretans-GRAHC, 1, p. 39-59.
- CAMPMAYÓ, P. (1996). "Les ibères en Cerdagne, histoire et écriture", *Les ibères en Roussillon et Cerdagne*. Journée Numismatique du Musée Puig. Perpignan: Musée Numismatique Joseph Puig, p. 33-61.
- CAMPMAYÓ, P. (2010). "La transition âge du bronze - âge du fer en Cerdagne. Origines des influences", *Projet Collectif de Recherche 2011-2013*. [Treball inèdit].
- CAMPMAYÓ, P. (2012a). "Rapport de fouille programmée. Eyne - site du Menhir" (juillet 2012). [Treball inèdit].
- CAMPMAYÓ, P. (2012b). "Ces pierres qui nous parlent. Les gravures rupestres de Cerdagne (Pyrénées orientales), des ibères à l'époque Contemporaine". Perpinyà: Ed. Trabucaire.
- CAMPMAYÓ, P. (2013). *Rapport de fouille programmée du site de Llo1* (année 2013). [Treball inèdit].
- CAMPMAYÓ, P.; RANCOULE, G. (1997). "La céramique tournée de Lo Lladre. Llo". *Etudes Roussillonnaises*. Perpinyà, tom XV, p. XIV, p. 67-81.
- CAMPO, M.; MERCADAL, O. (2009). "Aproximación a la circulación monetaria en la Cerdanya (siglo III a.C.-mediados siglo I d.C.)", *Actas del XIII Congreso Nacional de Numismática*. Cádiz 22-24 octubre de 2007, p. 353-367. Madrid.
- GUÀRDIA, J.; MERCADAL, O.; OLESTI, O. (eds.) *Llivia i la Cerdanya a l'antiguitat*. Tarragona: ICAC. [En premsa].
- MERCADAL, O.; OLESTI, O. (2001). "Territorios marginales y romanización: las transformaciones del paisaje ceretano en época antigua", *Arqueologia da Antiguidade na Península Ibérica. Actas do 3º Congresso de Arqueologia Peninsular*. Porto: ADE-CAP, p. 51-70.
- MERCADAL, O.; OLESTI, O. (2005). "La Cerdanya: transformacions d'un poble i d'un paisatge pirinenc d'època antiga", *II Col·loqui Internacional d'Història dels Pirineus*, Girona 1998. Girona: UNED-DdG, p. 181-274.
- MORERA, J. (2011). *Memòria de la intervenció arqueològica al Tossal de Baltarga (Bellver de Cerdanya)*. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. [Inèdita].
- MORERA, J.; CRESPO, C.; MERCADAL, O. (2009). *Memòria de les intervencions arqueològiques al Castellot de Bolvir (2006-2009)*.
- MORERA, J.; OLLER, J. (2011a). *Informe de la intervenció arqueològica realitzada al Castellot. 2011*. Lliurat al Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- MORERA, J.; OLLER, J. (2013a). *Memòria de les intervencions arqueològiques realitzades al Castellot de Bolvir. Campanyes 2010*. Lliurada al Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- MORERA, J.; OLLER, J. (2013b). *Informe de la intervenció arqueològica realitzada al Castellot. 2012*. Lliurat al Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- MORERA, J.; OLLER, J. (2014). *Informe de la intervenció arqueològica realitzada al Castellot. 2013*. Lliurat al Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- OLESTI, O.; MERCADAL, O. (2005). "La iberització del Pirineu Oriental i la filiació ètnica dels ceretans", *Acta Paleohispanica*, 5. Barcelona, p. 295-314.
- OLLER, J. (2012). *Informe de la campanya d'intervenció al Tossal de Baltarga (Bellver de Cerdanya, la Cerdanya)*. Juliol de 2012. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. [Inèdita].
- PADRÓ, J. (1993). "Llivia", *Anuari d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya. Època romana, antiguitat tardana, campanyes 1982-1983*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya, p.127.
- PADRÓ, J. (2000). *Excavacions arqueològiques a Júlia Lìbica (Llivia, la Cerdanya)*. Sèrie monogràfica 20. MAC-Girona.
- RENDU, C. (2003). *La Montagne d'Enveig: une estive pyrénéenne dans la longue durée*. Canet: Ed. Trabucaire.